

РЕЦЕНЗИЯ

на представения труд от Анастас Викторов Ифандиев,
за участие в конкурс за ОНС „доктор“, обявен от ЮЗУ „Неофит Рилски“
от проф. д-р Николай Ненов, Русенски университет „Ангел Кънчев“

I. *Кратки биографични данни за кандидата*

Г-н Анастас Викторов Ифандиев е завършил специалност „Културология“ във Факултета по изкуствата на Югозападния университет „Неофит Рилски“ през 2005 г. По време на следването си участва в студентски научно-изследователски клуб, който безспорно рефлектира и върху последващите интереси и научни занимания на кандидата.

През 2018 г. завършва образователно-квалификационна степен „Магистър“ по специалност „Английска филология“ във Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“, а в края на същата година е зачислен като редовен докторант в катедра „Културология“. От следващата година е гост-преподавател в университета, което затвърждава позицията му в университетската общност и му дава възможност да се включи в различни проекти, някои от които са в пряка връзка с разглежданата и представена тук тема. Така докторантът участва в заснемане на скални светилища и в дигитализиране на културни маршрути, а резултати от тази дейност представя на различни научни форуми и срещи. Анастас Ифандиев участва и във важни учебни семинари, свързани с фотограметрия и 3D моделиране, които му дават не само теоретични, но и практически познания по темата на настоящето изследване.

II. *Характеристика на научната и научно-приложната продукция на кандидата*

Г-н Анастас Ифандиев е предоставил за обсъждане текст, съобразен с параграф 10 на Допълнителните разпоредби на Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ "Неофит Рилски", като е покрил изискванията за „Монографичен труд“ по смисъла на чл. 80, ал. 1, т. 3, и чл. 87, ал. 1, т. 3 от настоящите правила, предоставяйки научен труд в обем от 139 стр. без литература и приложения. Той се състои от увод, три глави, заключение, библиография и две приложения. В текста са цитирани са 169

литературни източника, от които 46 на български език и 123 на чужд език, както и 82 онлайн източника, разположени на общо 186 стр. Докторантът има пет публикации и като цяло покрива минималните национални изисквания за присъждане на ОНС „доктор“.

Дигитализацията на културното наследство е важен топос от изследователските стремежи в последното десетилетие, макар реалният ѝ принос във всекидневието и научната практика да не се осъзнава като особено значима, поради което, макар и признавана за важна, дигитализацията не е изведен системен процес, а се осъществява случайно, с краткосрочна визия и с пределна конкретика. Тъкмо поради това докторантът търси подкрепа в европейски програмни документи и инициативи, които регламентират този процес, както и отражението му в броя на научните публикации в световни бази данни Scopus и Web of Science.

Съсредоточен върху дигитализацията на скалните светилища от Югозападна България, които са част от недвижимото материално културно наследство, настоящият труд проследява развитието на дигиталните технологии и прави избор за приложение на една, с която да се дигитализират скални светилища.

В началото докторантът проследява възникването и историческото развитие на дигиталните технологии, които са свързани с културното наследство – с неговото изучаване, съхраняване и представяне пред аудитории, след което систематизира и класифицира различните технологии и възможните им приложения. От прегледа става ясно, че в своето историческо развитие дигитализирането на културното наследство и видовете приложими технологии показва, че масовата употреба и устойчивото навлизане на цифровите системи в голяма степен допринася за по-ефективното социализиране на културното наследство. В хода на своята работа докторантът поставя акцент върху актуални форми за дигитализация и действителни подходи, които са в активна употреба. Увереността на докторанта в тяхното практическо въздействие явно идва и от познанията и уменията му за работа с някои от тях. Учудващ обаче (за възпитаник по „Културология“) е едностранчивият подход към термина дигитализация - чрез техническото описание на неговото съдържание, а именно – превръщане на аналогов продукт в цифров. За съжаление това далеч не изчерпва смисъла на този вече десетилетен процес, тъй като неговите измерения са многоаспектни – икономически, поколенчески, културологични, предпоставени от развитието на средата или от промяната на начините за достигане до различни аудитории. Независимо от това докторантът отчита силното присъствие на

инструментите за дигитализиране на културното наследство, при което все по-важни стават възможните проблеми, свързани с прилагането на дигитализацията. „Един от основните страхове е дали мултиплицирането и пресъздаването в дигитален формат на големи части от наследството няма да доведе до обезценяване на оригиналите. Дали масовото, бързо и атрактивно разпространение на части от културното наследство няма да го превърне в нискокачествен масов продукт“, споделя докторантът (с. 52). Исторически неточните интерпретации са друг важен проблем, който може и трябва да бъде преодолян, със съдействието на изследователите, отдадени на темата.

Важен проблем, който намира решение чрез използването на дигитални технологии, е преодоляването на недостъпността, тъй като ползването на определени продукти не са ограничени от време или пространство, а достъпът до тях чрез интернет е възможен постоянно. Виртуални форми на туризма също допринасят до известна степен за преодоляването на проблема с достъпността до някои недвижими паметници на културното наследство, а сред примерите застават на първо място разглежданите в този текст планински скални светилища. Сред недостатъците на дигиталните технологии са посочени, че могат да бъдат подвеждащи и неточни, но с претенции за очарователна истинност. Естествено, смята докторантът, като проблем се очертава и възможността дигиталните измерения на културното наследство да започнат да доминират в нашето съзнание, вместо реалните и дори да ги изместят в бъдеще (Стр. 60).

При теоретичните разработки за културното наследство от началото на 21-ви век се откроява терминът „виртуално наследство“, на което докторантът отделя специално място, тъй като чрез този начин на работа използването на дигитални посредници води до пресъздаване или интерпретация на култура и артефакти, водещи до съществуването на форми на наследство, чиито черти виждаме днес такива, каквито вероятно са съществували в миналото. Посредством „виртуалното наследство“, твърди докторантът, се създават образователни преживявания на базата на електронни манипулации на времето и пространството, а тези резултати са важни в съвременността за постигане на удовлетворително взаимодействие с формите на културно наследство.

Във втора глава е осъществен преглед на състоянието на дигитализацията на културното наследство в България, като са потърсени примери от музеите и библиотеките, а архивите са забравени, кой знае защо. Разбира се за всички е ясно, че процесът на дигитализация у нас протича неравномерно, без план, поради което е несистемен, а резултатите са спорадични. И ако библиотеките успяват да се впишат в два стандарта, които използват,

то при музеите няма никакъв сполучлив модел, тъй като добрите практики са резултат от проектно финансиране. „Липсата на единен стандарт за представяне на паметниците на културното наследство в дигиталното пространство пречи на обективното интерпретиране на обектите“, споделя докторантът (стр. 83).

Г-н Ифандиев интуитивно се опитва да намери мястото на процеса на дигитализация в сферата на културното наследство, както и при институциите на паметта, като се позовава и на някои примери за работа на музеи у нас. Тъй като познаването на работата на музеите във връзка с процеса на дигитализация, който опосредства общуването с аудитории, както и промените, настъпили във времето на Ковид-19 и постковид периода, не е същина на неговия текст, е допустимо примерите му да не са от първа ръка. Понякога неговите становища, дори и в случаите, в които са верни, стоят изолирани. Такъв е случаят с по принцип звучащото логично твърдение „Дигитализацията се превръща в задължителен стандарт и основен фактор за привличане на посетители“, което обаче по същество е невярно, тъй като дигитализацията е само един от многото пътища за споделяне на наследството. А работата с посетителите от своя страна е друга специализирана тема, която също не е предмет на настоящото изследване. В действителност докторантът е прав, като приема важното място на разглеждания процес в работата на институциите на паметта, но той трябва да бъде канализиран, какъвто момент ни представя настоящото проучване с темата за дигитализиране на скални светилища.

И така докторантът в края на Втора глава прави някои заключения, сред които ще отличим следното – „Основните проблеми за провеждането на качествен процес по дигитализация са липсата на целенасочена централизирана политика и контрол, липсата на устойчивост и неясната нормативна рамка за дигиталното възпроизвеждане“ (с. 99). Независимо от съществуването на тази непробиваема стена, изградена от липса на ясни политики, в комбинация с нормативни липси, Анастас Ифандиев е оптимист в изграждането и употребата на дигитални продукти, които да способстват общуването с наследството – т.е. при познаването, остойностяването и социализацията на скалните светилища от Югозападна България.

Трета глава от изследването е посветена на теоретичните и практически аспекти при дигитализацията на скални светилища от Югозападна България, чиито основен проблем – особено при социализацията, се оказва тяхната достъпност. Според Анастас Ифандиев дигиталните технологии могат да бъдат използвани не само за експониране, но и за допълнително проучване на скалните светилища, поради което той определя конкретни

форми на дигитални технологии при представянето на скалните светилища от Югозападна България.

Като елемент на научна приложност, в дисертацията се представя създаването на проект за електронна онлайн карта чрез използването на модерни дигитални технологии. Целта на картата е чрез визуален и интерактивен начин да се показват местоположенията на обектите, кратка информация за тях и възможности за достигане с личен или обществен транспорт. По този начин свободният достъп би повишил интереса към тези непознати места. В действителност от своята няколкогодишна практика – на терен, в лекториите на университета, на научните форуми, докторантът сам се е убедил колко непознати за широк кръг от хора са скалните светилища и защо всъщност те са важни. Поради което полагането на усилия за тяхната познатост е важна крачка към споделянето на тези специфични форми на културни наследства с по-широки аудитории.

С набеязаните цели пред докторанта се изправя една рядка възможност – да намери различен път за представяне, допълнителното проучване и социализиране на обекти, които от десетилетия са познати на университетски изследователи, на поколения студенти и докторанти. Открити отдавна, но трудно достъпни, тези места днес могат да имат нов живот, предложен от настоящето изследване. Безспорен проблем, обвързан със скалните светилища, представлява тяхното присъствие единствено в служебни бази от данни, като това силно ограничава възможностите за споделяне на информацията, обвързана с тях, както и развитието им за посетителския поток.

Интересът на докторанта се спира на светилището в местността „Марков камък“ в подножието на Царев връх в Рила, което е научно описано, публикувано, а присъства и в „уикипедия“ с обширна статия. Според Анастас Ифандиев данните от археоастрономическите наблюдения на това място могат да послужат като основа за създаване на визуализация във виртуална реалност на изгрева в деня на лятното слънцестоене, което безспорно би било атрактивен начин за представяне на това възможно светлинно явление. По-нататък, макар не в детайли, са обсъдени светилища от Пирин и Западни Родопи, както и в долината на Струма, които са включени в интерактивната карта.

Докторантът описва своите ходения до различни обекти, заснемането им с различни фотоапарати – от дрон, на 360 градуса, както и създаването на интерактивна карта, където посочва много повече от посетените места. Разбира се, както подчертава г-н Ифандиев,

дигиталното картографиране трябва да бъде допълвано периодично с научните резултати на множество интердисциплинарни изследвания (стр. 114), за да съдържа актуални данни и да бъде полезно с натрупванията си, както и с улеснения си достъп до събраната вече информация.

Докторантът отделя внимание на светилища в Западните Родопи - Кара таш, Салъков бук, Кара кая и Кози камък, описва заснемането на 360 градусови снимки и посочва възможността за създаването на виртуални разходки, както и евентуалната им употреба в образователните процеси. По този начин, той обосновава и бъдещите си занимания в сфера, която привлича внимание и интерес, а вероятно с помощта на дигиталните технологии самият автор ще направи достъпа до скалните светилища по-лесен, ще привлече по-широки аудитории към темата, като по този начин способства за съхранението на древните паметници.

Ще отбележим, че едновременно с възможността за широко популяризиране Анастас Ифандиев предвижда и възможните проблеми на социализирането и разпространението на информация за подобни паметници – а това е „появата на интерпретации със съмнителна научна стойност и дори формиране на култови практики, основани на субективното усещане за енергията на мястото и астрономическите явления“ (стр. 86). Безспорно опасенията тук са допустими, макар препоръчаното в този случай „научно менторство“ да се явява пречка пред демократизация на културата и пред процеса на съучастие. А тъкмо тези важни подходи в общуването с наследството, основаващи се на книгата на Нина Саймън, на която и докторантът се позовава, изискват по-разкрепостени отношения, по-голяма свобода в интерпретацията, за да се достигне до по-широки аудитории. Тъкмо този подход стои в основата на изграждането на персонализираното преживяване, така нужно за асоцииране на индивида с конкретно място, тема или случка, което няма да застраши фундаменталното съдържание на културното наследство, но ще приобщи към него повече и различни аудитории.

Настоящият дисертационен труд е оригинален, а сред неговите приноси ще посочим създаването на интерактивна карта на тракийските скални светилища от Югозападна България, която е интегрирана в научните търсения на Анастас Ифандиев, както и в процеса на създаване на контекст на сакралните места, а не е направена самоцелно. Картата е със свободен достъп и може да се ползва от всеки според интереса.

Към настоящия текст възникват и някои критични бележки. Понякога текстът е много общ и без нужните примери, но до голяма степен като слабост в настоящия труд се очертава безусловната вяра на докторанта в употребите на дигитализацията. Ето например тук - „Благодарение на дигиталното записване на информация, огромно количество данни под формата на текст, изображение и звук се запазва и се предава във времето от поколение на поколение“ (стр. 61). Но изследователският ни скепсис ни дава основание да се усъмним в думите на докторанта, който не ни дава пример за дигитален продукт, предаван „от поколение на поколение“, вероятно поради основната слабост на цифровото съдържание – неговото бързо „остаряване“, както и „остаряването“ на програмите, с които се възпроизвежда. Липсата на дълъг живот на дигиталните продукти всъщност е едно от основните предизвикателства пред тях, което докторантът би следвало да прибави към недостатъците на този тип технологии. Трябва да отбележа, че всъщност при загатването на темата за нематериалното културно наследство, тази слабост на дигитализираните продукти е указана (с. 96), макар да е представена като проблем на институциите на паметта, които бавно обновявали съдържанието на сайтовете си, а не е посочена като същина на разглеждания процес.

Цитирането на публикации в дисертационния труд е извършено съобразно изискванията в съответната област, а публикациите са реално използвани. Авторефератът е съставен коректно и отразява в цялост съдържанието на дисертационния труд. Основните моменти от текста са в достатъчна степен репрезентативни и обобщаващи, за да се постигне необходимия обзор върху труда. Посочените публикации са от национални и международни конференции, което говори за възможността авторските тези да бъдат проверени пред специализирани аудитории.

Дисертационният труд съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос от страна на докторанта Анастас Ифандиев и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ "Неофит Рилски".

Дисертационният труд на тема „Културно наследство и дигитални технологии. Дигитализиране на скални светилища от Югозападна България“ свидетелства, че докторантът Анастас Ифандиев притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения, като показва качества и умения за самостоятелно научно изследване. Ето защо, убедено давам своята положителна оценка за дисертационния

труд и постигнатите резултати и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен 'доктор' на Анастас Викторов Ифандиев, в професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата“.

Дата:23.10.2023 г.

Рецензент: проф. д-р Николай Ненов

REVIEW

of the PhD candidate text presented by Anastas Viktorov Ifandiev,
for participation in a competition for Educational and Scientific Degree "Doctor", announced
by the "Neofit Rilski" Southwest University
by Prof. Nikolay Nenov, PhD, University of Ruse "Angel Kanchev"

Brief biographical details of the applicant

Mr. Anastas Viktorov Ifandiev graduated with a degree in "Cultural Studies" from the Faculty of Arts of the Southwest University "Neofit Rilski" in 2005. During his studies, he participated in a student research club, which undoubtedly reflected on his subsequent interests and scientific pursuits of the candidate.

In 2018, he graduated with a Master's degree, majoring in English Philology, at the Faculty of Philology of the Neofit Rilski Southwest University, and at the end of the same year, he was enrolled as a full-time doctoral student in the Department of Cultural Studies. From the following year, he is a guest lecturer at the university, which strengthens his position in the university community and gives him the opportunity to get involved in various projects, some of which are directly related to the topic considered and presented here. Thus, the doctoral student participates in photographing rock sanctuaries and digitizing cultural routes, and presents the results of this activity at various scientific forums and meetings. Anastas Ifandiev also participated in important training seminars related to photogrammetry and 3D modeling, which gave him not only theoretical but also practical knowledge on the topic of the present study.

Characteristics of the candidate's scientific and scientific-applied production

Mr. Anastas Ifandiev has provided for discussion a text in accordance with paragraph 10 of the Additional provisions of the Internal Rules for the development of the academic staff of the Neofit Rilski University of Applied Sciences, having covered the requirements for "Monographic work" in the sense of art. 80, para. 1, item 3, and art. 87, para. 1, item 3 of the present rules, providing a scientific work in the volume of 139 pages without literature and appendices. It consists of an introduction, three chapters, a conclusion, a bibliography and two appendices. 169 literary sources are cited in the text, of which 46 are in Bulgarian and 123 in a foreign language, as well as 82 online sources, located on a total of 186 pages. The doctoral student has five publications and, in general, meets the minimum national requirements for awarding the PhD.

The digitization of cultural heritage has been an important topos of research efforts in the last decade, although its real contribution in everyday life and scientific practice is not realized as particularly significant, therefore, although recognized as important, digitization is not an inferred systemic process, but is carried out haphazardly, with a short-term vision and limited specificity. It is precisely for this reason that the doctoral student seeks support in European program documents and initiatives that regulate this process, as well as its reflection in the number of scientific publications in the world databases Scopus and Web of Science.

Focused on the digitization of rock sanctuaries from Southwest Bulgaria, which are part of the immovable tangible cultural heritage, the present work traces the development of digital technologies and makes a choice for the application of one with which to digitize rock sanctuaries.

At the beginning, the doctoral student traces the emergence and historical development of digital technologies that are related to cultural heritage - with its study, preservation and presentation to audiences, then systematizes and classifies the various technologies and their possible applications. It is clear from the review that in its historical development, the digitalization of cultural heritage and the types of applicable technologies show that the mass use and sustainable penetration of digital systems greatly contributes to the more effective socialization of cultural heritage. In the course of his work, the doctoral student emphasizes current forms of digitization and actual approaches that are in active use. The doctoral student's confidence in their practical impact clearly comes from his knowledge and skills in working with some of them. However, surprising (for a graduate of "Cultural Studies") is the one-sided approach to the term digitization - through the technical description of its content, namely - turning an analog product into a digital one. Unfortunately, this is far from exhausting the meaning of this decade-long process, since its dimensions are multifaceted - economic, generational, cultural, predicated by the development of the environment or by the change in the ways of reaching different audiences. Nevertheless, the PhD student considers the strong presence of tools for the digitization of cultural heritage, where possible problems related to the implementation of digitization become increasingly important. "One of the main fears is whether the multiplication and re-creation in digital format of large parts of the heritage will lead to the devaluing of the originals. Will the mass, fast and attractive distribution of parts of the cultural heritage not turn it into a low-quality mass product", says the doctoral student (p. 52). Historically inaccurate interpretations are another important problem that can and should be overcome with the assistance of dedicated researchers.

An important problem that finds a solution through the use of digital technologies is the overcoming of inaccessibility, since the use of certain products is not limited by time or space, and access to them via the Internet is always possible. Virtual forms of tourism also contribute to a certain extent to overcoming the problem of accessibility to some real monuments of cultural heritage, and among the examples, the mountain rock sanctuaries discussed in this text stand out in the first place. Among the disadvantages of digital technologies are stated that they can be misleading and inaccurate, but with claims of fascinating veracity. Naturally, the doctoral student believes, the possibility that the digital dimensions of cultural heritage will begin to dominate our consciousness, instead of the real ones, and even displace them in the future, also emerges as a problem (Page 60).

In the theoretical development of cultural heritage from the beginning of the 21st century, the term "virtual heritage" stands out, to which the doctoral student devotes a special place, because through this way of working, the use of digital intermediaries leads to the recreation or interpretation of culture and artefacts leading to the existence of forms of heritage whose features we see today as they probably existed in the past. Through "virtual heritage", the doctoral student claims, educational experiences are created based on electronic manipulations of time and space, and these results are important in modern times to achieve a satisfactory interaction with the forms of cultural heritage.

In the second chapter, an overview of the state of digitization of cultural heritage in Bulgaria was carried out, looking for examples from museums and libraries, while the archives were forgotten, who knows why. Of course, it is clear to everyone that the process of digitization in our country proceeds unevenly, without a plan, which is why it is unsystematic, and the results are sporadic. And if libraries manage to fit into two standards that they use, there is no successful model for museums, since good practices are the result of project funding. "The lack of a uniform standard for the presentation of cultural heritage monuments in the digital space hinders the objective interpretation of the objects," says the doctoral student (p. 83).

Mr. Ifandiev intuitively tries to find the place of the digitization process in the field of cultural heritage, as well as in memory institutions, referring to some examples of the work of museums in our country. Since knowledge of the work of museums in relation to the digitalization process that mediates communication with audiences, as well as the changes that have occurred in the time of Covid-19 and the post-covid period, is not the essence of his text, it is permissible that his examples are not from first hand. Sometimes his opinions, even when they are true, stand in isolation. This is the case with the generally sound logical statement "Digitization is becoming a mandatory standard and a major factor in attracting visitors", which is, however, fundamentally false, as digitization is only one of many ways to share heritage. And working with visitors, on the other hand, is another specialized topic, which is also not the subject of this study. Indeed, the PhD student is right to accept the important place of the process in question in the work of memory institutions, but it needs to be channeled, as the present study presents us with the topic of digitizing rock sanctuaries.

And so, at the end of the Second Chapter, the doctoral student draws some conclusions, among which we will distinguish the following - "The main problems for conducting a quality digitization process are the lack of purposeful centralized policy and control, the lack of sustainability and the unclear normative framework for digital reproduction" (p. 99). Regardless of the existence of this impenetrable wall, built by a lack of clear policies, combined with regulatory gaps, Anastas Ifandiev is optimistic about the construction and use of digital products to facilitate communication with heritage - i.e. in the knowledge, valuing and socialization of rock sanctuaries from Southwestern Bulgaria.

The third chapter of the study is devoted to the theoretical and practical aspects of the digitization of rock sanctuaries from South-West Bulgaria, whose main problem - especially in socialization - is their accessibility. According to Anastas Ifandiev, digital technologies can be used not only for exposure, but also for additional research of the rock sanctuaries, which is why he defines specific forms of digital technologies in the presentation of the rock sanctuaries from Southwest Bulgaria.

As an element of scientific application, the dissertation presents the creation of an electronic online map project through the use of modern digital technologies. The purpose of the map is to show the locations of the objects, brief information about them and possibilities of reaching them by personal or public transport in a visual and interactive way. In this way, free access would increase interest in these unknown places. In fact, from his several years of practice - in the field, in university lectures, at scientific forums, the doctoral student himself has seen how unknown rock sanctuaries are to a wide range of people and why they are actually important. Therefore, making efforts to make them known is an important step towards sharing these specific forms of cultural heritage with wider audiences.

With the goals set, the doctoral student faces a rare opportunity – to find a different way to present, further study and socialize objects that have been known to university researchers, generations of students and doctoral students for decades. Discovered long ago but difficult to access, these places today may have a new lease of life, suggested by the present study. An indisputable problem related to rock sanctuaries is their presence only in official databases, which greatly limits the possibilities of sharing the information related to them, as well as their development for the visitor flow.

The interest of the doctoral student stops at the sanctuary in the "Markov Kamak" area at the foot of Tsarev Vrah in Rila mountain, which has been scientifically described, published, and is also present in "Wikipedia" with an extensive article. According to Anastas Ifandiev, the data from the aregeoastronomical observations of this place can serve as the basis for creating a visualization in virtual reality of the sunrise on the day of the summer solstice, which would undoubtedly be an attractive way to present this possible light phenomenon. Further, although not in detail, sanctuaries from Pirin and Western Rhodopes, as well as in the Struma Valley, are discussed, which are included in the interactive map.

The PhD student describes his visits to various sites, their filming with various cameras - from a drone, 360 degrees, as well as the creation of an interactive map, where he indicates much more than the visited places. Of course, as Mr. Ifandiev emphasizes, digital mapping must be supplemented periodically with the scientific results of numerous interdisciplinary studies (p. 114) in order to contain up-to-date data and be useful with its accumulations, as well as with its facilitated access to information already collected.

The doctoral student pays attention to sanctuaries in the Western Rhodopes - Kara Tash, Salakov Buk, Kara Kaya and Kozi Kamak, describes the shooting of 360-degree photos and indicates the possibility of creating virtual walks, as well as their possible use in educational processes. In this way, he also substantiates his future activities in a field that attracts attention and interest, and probably with the help of digital technologies, the author himself will make access to the rock sanctuaries easier, will attract wider audiences to the subject, as in this way contributes to the preservation of the ancient monuments.

We will note that at the same time as the possibility of wide popularization, Anastas Ifandiev foresees the possible problems of socialization and dissemination of information about such monuments - and this is "the emergence of interpretations of dubious scientific value and even the formation of cult practices based on the subjective feeling of energy of the place and the astronomical phenomena" (p. 86). Undoubtedly, the concerns here are admissible, although the "scientific mentoring" recommended in this case is an obstacle to the democratization of culture and to the process of participation. And precisely these important approaches in communicating with heritage, based on Nina Simon's book, to which the doctoral student also refers, require more liberal relations, greater freedom in interpretation, in order to reach wider audiences. It is this approach that underlies the construction of the personalized experience, so necessary for associating the individual with a specific place, topic or event, which will not threaten the fundamental content of the cultural heritage, but will involve more and different audiences.

This dissertation work is original, and among its contributions we will point out the creation of an interactive map of the Thracian rock sanctuaries from Southwestern Bulgaria, which was integrated into the scientific research of Anastas Ifandiev, as well as into the process of

creating a context of the sacred places, and was not made selfish. The card is freely accessible and can be used by anyone according to interest.

There are also some critical remarks about the present text. Sometimes the text is very general and without the necessary examples, but to a large extent the weakness of the present work is the unconditional faith of the doctoral student in the uses of digitization. For example, here - "Thanks to the digital recording of information, a huge amount of data in the form of text, image and sound is preserved and transmitted over time from generation to generation" (p. 61). But our research skepticism gives us reason to doubt the words of the PhD student, who does not give us an example of a digital product passed "from generation to generation", possibly because of the main weakness of digital content - its rapid "obsolescence", as well as "obsolescence" of the programs with which it is played. The lack of longevity of digital products is actually one of the main challenges they face, which the PhD student should add to the disadvantages of this type of technology. I should note that, in fact, when hinting at the topic of intangible cultural heritage, this weakness of digitized products is indicated (p. 96), although it is presented as a problem of memory institutions that have been slow to update the content of their sites, and is not referred to as the essence of the process under consideration.

The citation of publications in the dissertation work was carried out in accordance with the requirements in the relevant field, and the publications were actually used. The abstract is correctly composed and fully reflects the content of the dissertation. The main points of the text are sufficiently representative and general to achieve the necessary overview of the work. The mentioned publications are from national and international conferences, which speaks of the possibility of the author's theses being checked before specialized audiences.

The dissertation contains scientific results, which represent an original contribution by the doctoral student Anastas Ifandiev and meet the requirements of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria, the Regulations for the Implementation of the Law and the Internal Rules for the Development of the Academic Staff of the Neofit Rilski Southwest University.

The dissertation on the topic "Cultural heritage and digital technologies. Digitization of rock sanctuaries from Southwestern Bulgaria" testifies that the doctoral student Anastas Ifandiev possesses in-depth theoretical knowledge and professional skills, showing qualities and skills for independent scientific research. Therefore, I confidently give my positive assessment of the dissertation work and the achieved results and propose to the honorable scientific jury to award the educational and scientific degree "doctor" to Anastas Viktorov Ifandiev, in professional direction 3.1. "Sociology, Anthropology and Cultural Sciences".

25.10.2023

Rousse

Reviewer:

Prof. Nikolay Nenov, PhD